

Aneta Pawłowska

Wystawa „Ślązak wśród Pigmejów”

Organizator: Koło Naukowe Antropologii Kultury Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie przy współpracy z Muzeum Misyjno-Etnograficznym Księży Werbistów w Pieniężnie.

Miejsce ekspozycji: Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego w Łodzi

Czas ekspozycji: 06.11.2018-06.12.2018

Kurator wystawy: ks. dr hab. Jacek Jan Pawlik, prof. UWM

Śląski misjonarz, wybitny etnolog i językoznawca o. Paul Schebesta SVD (1887-1967), należy do elitarnego grona wczesnych badaczy ludów niskorosłych z obszarów Azji i Afryki. Jednak dziś wydaje się postacią nieco zapomnianą, toteż organizatorzy wstawy na 18 pionowych standach¹ postanowili przybliżyć jego postać i dokonania. Ciemnozielone plansze z nadrukami zdjęć, dokumentującymi działania o. Schebesty na przestrzeni lat, ustawiono na I piętrze w holu nowoczesnego gmachu Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego. Ustawiając tablice zastosowano typowy dla ekspozycji biograficznych układ chronologiczno-problemowy. Na pierwszych trzech planszach zaprezentowano: kalendarium z życia badacza, dokonania w zakresie kształcenia misjonarzy w Gimnazjum Księży Werbistów w Nysie, zdjęcia historycznego budynku Domu Misyjnego oraz kart tytułowych pisma „Anthropos” (dawne i współczesne). Dodajmy, iż misjonarz był członkiem jego redakcji. Kolejne tablice prezentują skrupulatnie opisane zdjęcia z wypraw o. Schebesty opatrzone fragmentami przywołanych wypowiedzi bohatera wystawy i innych antropologów z pierwszej połowy XX wieku (głównie na podstawie „American Anthropologist”). Powiększone fotografie użyte w planszach pochodzą z Archiwum Instytutu „Anthropos” założonego w 1906 roku, mieszczącego się w Sankt Augustin k. Bonn (Niemcy). Są to głównie zdjęcia dokumentujące badania terenowe o. Schebesty.

Prezentując o. Paula Schebestę, autorzy wystawy pragnęli przedstawić nie tylko postać wybitnego etnologa i językoznawcy, badacza kultur afrykańskich Pigmejów i azjatyckich Negrytów, lecz także misjonarza ze zgromadzenia Księży Werbistów. Zaakcentowano także fakt pochodzenia misjonarza z mniejszości morawskiej Śląska (zamieszkałej w granicach Prus), co pozwoliło mu lepiej wczuć się sytuację Pigmejów, którzy byli zdominowani przez sąsiadujące z nimi ludy Bantu. Z kolei umiejętność porozumiewania się od najmłodszych lat

¹ Standy typu ROLL-UPY to popularne i jednocześnie prostsze systemy wystawiennicze, stosowane w ostatnich latach do przenośnych ekspozycji.

w różnych językach (po niemiecku, czesku, polsku, a z czasem po angielsku, francusku, portugalsku, malajsku i w wielu językach afrykańskich, m.in. kingwana²) pozwoliła misjonarzowi na bezpośredni kontakt z ludźmi spotkanymi w trakcie wypraw.

O. Schebesta odbył cztery podróże do Konga, spędzając tam około ośmiu lat. Celem dwóch pierwszych ekspedycji z przełomów lat 1929/1930 oraz 1934/1935 było skoncentrowanie się na odtworzeniu generalnego obrazu społeczności. Są to zarazem pierwsze zachowane próby naukowego opisanie życia Pigmejów kongijskich oraz ich zanikającej, głównie za sprawą białych ludzi, kultury i obyczajów. Już w 1930 r. o. Schebesta opracował plan zmiany trybu życia Pigmejów z koczowniczego na osiadły, namawiając ich do założenia plantacji i uprawy bananów. Gdy w 1934 r. misjonarz powrócił do Afryki Centralnej odnotował zmianę ich trybu życia – stali się oni osiadłymi plantatorami, poszerzyli znacznie teren upraw. Ich wsie były schludne, stałe domostwa zadbane i, jak na warunki afrykańskie, sprawiające wrażenie dostatnich. Zachęcony tym o. Schebesta doprowadził do otwarcia tam stałej stacji misyjnej oraz szkoły. Jednakże gdy o. Schebesta w roku 1949 udał się po raz trzeci na obszary zamieszkiwane przez niskorosłych z środkowoafrykańskich lasów deszczowych, zastał tam sytuację inną niż podczas swojej poprzedniej wyprawy. Toczące się w tym czasie wojny i zamieszki polityczne, a przede wszystkim wdzierające się bezwzględnie w lasy tropikalne koncerny międzynarodowe zniszczyły w dużej mierze jego dzieło. Stacja misyjna z trudem wegetowała, szkoła przestała istnieć, żyjące w pobliżu ludy pigmejskie uległy degradacji, rozbiciu, a ich kultura, dawny tryb życia i tradycje upadły. W 1954 r. misjonarz podjął czwartą i ostatnią podróż do Pigmejów kongijskich. Chcąc uratować autochtoniczne formy życia i kulturę Pigmejów, o. Schebesta apelował do władz lokalnych o utworzenie specjalnych rezerwatów. Opracował też przemyślany i wyważony plan ratowania pigmejskiej kultury. Niestabilność polityczna oraz brak szczerzej woli rozwiązania tego problemu ze strony miejscowej władz spowodowały, że jego plan nigdy nie doczekał się realizacji. Podczas wyprawy trzeciej i czwartej werbista skoncentrował się na badaniu języka mieszkańców lasów puszczy obszarów Ituri ze wschodnich obszarów obecnej Demokratycznej Republiki Konga. Poza monografiami naukowymi przedstawiającymi kulturę i język Pigmejów, o. Schebesta publikował także prace popularnonaukowe, by uwrażliwić europejskich czytelników na ich los. Podejmował też praktyczne działania na rzecz pomocy Pigmejom walcząc o ich prawa na forum lokalnym i międzynarodowym. Od ludu Bambuti, badaniom którego poświęcił *opus magnum* swego życia – 500 stronicowe

² Język pidżinowy z grupy suahili.

dzieło *Die Bambuti-Pygmäen vom Ituri*³, otrzymał tytuł „Baba wa Bambuti”, czyli ojca Bambutich⁴. O. Schebesta otrzymał także liczne odznaczenia i był członkiem Instytutu Atropos, Austriackiej Akademii Nauk, Królewskiego Instytutu Antropologicznego w Londynie, Niemieckiego Towarzystwa Antropologicznego i Praskiej Akademii Nauk. Zmarł w Mödling i został pochowany na tamtejszym cmentarzu zakonnym.

Z zachowanych przekazów wiadomo, że o. Schebesta był także lubianym przez studentów wykładowcą, ponieważ opierał przekazywaną wiedzę na własnych doświadczeniach z terenu. Spuścizna naukowa o. Schebesty wciąż jest dostępna w jego licznych publikacjach książkowych (przytoczonych na jednym z wystawowych standów), a także w piśmie „Anthropos”. Znaczenie prac misjonarza zweryfikowały późniejsze badania prowadzone na tym obszarze przez genetyka Luigi Luca Cavalli-Sforza czy muzykologa Louisa Sarno. o. Schebesta pozostaje dla wielu współczesnych etnografów wzorem człowieka terenu, który łączył skrupulatną pracę naukową z zaangażowaniem, rozdzielając jednak wyraźnie obie aktywności. Jego postać pokazuje jak istotny wpływ na postrzeganie *inności* i przekazywanie wiedzy o niej ma pochodzenie badacza, jego doświadczenia z młodości i oraz jego przygotowanie praktyczne wynikające z wszechstronnego poznania regionu. Jak zaznacza kurator wystawy, Jacek Jan Pawlik⁵:

Prezentując postać o. Paula Schebesty SVD chcieliśmy pokazać na jego przykładzie specyficzną tożsamość misjonarzy werbistów pochodzących ze Śląska i urodzonych przed rokiem 1945, którzy podejmując pracę na misjach okazali szczególną empatię do misjonowanych ludów, kładąc akcent na poszanowanie ich języków i kultur⁶.

Wystawa została przygotowana przez działające w Uniwersytecie Warmińsko-Mazurskim Koło Naukowe Antropologii Kultury przy współpracy z Muzeum Misyjno-Etnograficznym Księży Werbistów w Pieniężnie. W Łodzi ekspozycja była prezentowana na zaproszenie Instytutu Etnologii i Antropologii Kulturowej UŁ. Całość przedsięwzięcia realizowano w ramach Dialogów Humanistycznych, czyli cyklicznych spotkań proponowanych przez Wydział Filozoficzno-Historyczny Uniwersytetu Łódzkiego. Ekspozycji towarzyszył wykład prof. Jacka Pawlika zatytułowany „Regionalizm a poznawanie świata. O. Paul Schebesta, syn ziemi śląskiej, nieustrudzony badacz ludów

³ P. Schebesta, *Die Bambuti-Pygmäen vom Ituri*, Bruxelles 1938.

⁴ Życiorys P. Schebesty na podstawie Wilhelm Dupré, *Paul Joachim Schebesta, 1887-1967*, „American Anthropologist, New Series”, Vol. 70, No. 3 (Jun., 1968), s. 537-545 oraz biogramu Schebesty ze strony czasopisma „Anthropos”: <http://www.anthropos.eu/anthropos/heritage/schebesta.php> (25.11. 2018).

⁵ Książd dr hab. Jacek Pawlik jest misjonarzem, etnologiem i afrykanistą, profesorem Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie.

⁶ J. Pawlik, *Misjonarz ze Śląska - o. Paul Schebesta SVD*; <http://www.werbisci.pl/index.php/wiadomosci-polska/1652-wystawa-o-ojcu-schebestie> (29.11. 2018).

niskorosłych”. Wykład ten nie tylko był cennym uzupełnieniem treści wystawy, lecz także wzbudził dyskusję nad kondycją współczesnej antropologii kulturowej.